

Bí ẩn về các xác ướp

Cách trung tâm thành phố Kiép thủ đô nước Cộng Hòa Ukraina khoảng 50 km về phía bắc có một nhà mồ nổi tiếng bởi có hàng trăm xác ướp nhưng kỳ lạ vì những xác ướp lại được bảo quản trong một điều kiện hết sức đơn giản của tự nhiên chứ không phải trong những kim tự tháp.

Bên cạnh dòng sông hung dữ là một dãy núi cao sừng sững. Người xưa đào vào lòng đất những đường hầm rộng và rích rắc chạy dài theo triền núi. Cách một đoạn, phân thành hầm ở trên cao được khoét vuông vắn sâu thêm vào lòng đất vừa vắn đặt được một cỗ quan tài và đó chính là nơi yên nghỉ của người quá cố. Gọi là quan tài nhưng không có tấm ván thiên mà chỉ có một khung và lưới hình chóp chữ nhật cụt hay hình vòm mà qua tấm lưới có thể chiêm ngưỡng rất rõ ràng dung mạo người quá cố. Có khi, quan tài một khúc gỗ khoét lõm và khung lưới đặt trực tiếp lên trên, nom như chiếc “giường”.

Xác ướp tại Viện bảo tàng Ai Cập.

Tất cả những chiếc “giường ngủ” ở đây đều được trang trí rất đẹp. Đi trong nhà mồ có cảm giác mát lạnh. Tất cả những xác chết ở đây đều cùng một màu nâu đen khô quắt lại. Lạ là không có dù chỉ là tí chút mùi của chết chóc, ngay đến cả mùi ẩm mốc cũng không hề có. Lũ trẻ tan học về trên đường ngang qua nhà mồ thường vút cặp sách trên mặt đất rồi chạy xuống nhà mồ chơi trò đuổi bắt như thể đây là một chỗ vui chơi của chúng. Thỉnh thoảng lại có những người đến thăm người quá cố là tổ tiên của họ...

Người ta thấy rằng trong kim tự tháp Ai Cập có những hiện tượng kỳ lạ. Chẳng hạn để trong tháp một đồng tiền kim loại đã rỉ, chừng hơn một tháng sau nó sáng lại như còn mới. Sữa tươi vừa vắt ra từ một con bò nếu để bên ngoài tháp thì hỏng, còn để trong tháp mùi vị vẫn bình thường với khoảng thời gian như nhau. Trái cây và rau xanh để trong tháp khoảng 15 ngày vẫn tươi, không khô héo. Hai cây cà chua cùng trồng một lúc, cây trong tháp ra hoa kết quả trước cây ngoài trời...

Nhưng đó là không khí bên trong Kim tự tháp, những công trình kiến trúc vĩ đại cả về văn hóa, tiền của, sức người, trí tuệ, thời gian xây dựng cũng như tồn tại và đặc biệt được cho là hấp thụ “sóng vũ trụ” nào đó qua các cửa và lỗ thông hơi hướng về phương Bắc, nên mới tạo ra một môi trường có thể gìn giữ thi thể các Pharaoh hàng nghìn năm. Còn ở đây rõ ràng không phải Kim tự tháp, mà chỉ là một nhà mồ được đào trong lòng đất hết sức mộc mạc, nhưng những xác người ở đây đã tồn tại hàng nghìn năm...

Điều gì làm các xác chết trường tồn với thời gian? Do thuật ướp xác? Do môi trường lưu giữ xác? Hay vì cả hai? Đó là những câu hỏi lớn mà sau nhiều thập kỷ tìm tòi vẫn chưa có lời giải đáp hoàn toàn chính xác. Hiện thời, đã biết nhiều cách ướp xác khác nhau và mặc nhiên thừa nhận đi tiên phong trong lĩnh vực này nói riêng và y học nói chung là người Ai Cập cổ đại.

Nhiều thành tựu y học ghi trên giấy papyrus chứng tỏ người Ai Cập cổ hiểu biết khá rõ về cơ thể người. Họ rất coi trọng việc thờ người chết vì cho rằng, người tuy chết nhưng linh hồn là bất tử. Trong mỗi con người đều có một hình bóng giống như mình khi soi gương gọi là linh hồn (ka), khi ra đời linh hồn chui vào thân xác, khi chết linh hồn rời khỏi xác nhưng vẫn tồn tại. Linh hồn chỉ bị chết hẳn khi thể xác hủy nát. Nếu thân xác nguyên vẹn thì đến một lúc nào đó linh hồn lại nhập vào xác và con người sẽ sống lại. Tín ngưỡng này thể hiện trong chuyện thần thoại về Thần Orisis (Thần sông Nin) và Thần Seth (Thần Sa mạc).

Thuật ướp xác đã ra đời như thế và được cho là xuất hiện từ thời kỳ Cổ vương quốc (khoảng 3000 – 2200 TCN) và duy trì đến TK V. Người chuyên nghề ướp xác dùng một cái móc đưa qua đường mũi lên đầu để lấy hết não, rồi rửa sạch khoang sọ bằng một loại nước sắc nhiều cây cỏ thơm và rượu... Ngực và bụng được mổ bằng dao đá rất sắc để lấy hết phủ tạng, chỉ còn tim được giữ nguyên trong lồng ngực vì tim được coi là nơi sinh ra thông minh và tình cảm nên phải được giữ lại để chờ ngày phán xử cuối cùng.

Khoang ngực, bụng cũng được đổ đầy nước hương liệu và rượu rồi khâu lại. Xác được ngâm trong nước muối khoảng 70 ngày nên teo nhỏ lại chỉ còn da bọc xương. Sau đó được xoa bằng dầu thơm và một dung dịch đặc biệt rồi được bó chặt bằng vải, có khi ngực, bụng còn được nhồi mạt cưa tẩm hương liệu (lại có nhà nghiên cứu cho rằng, sau khi xử lý não và phủ tạng, xác được chôn hoặc đặt trong hang không có gió khoảng 70 ngày, rồi bó bằng vải tẩm nhựa cây). Các ngón tay được lồng vào túi bằng vàng để khỏi rơi rụng. Đầu quan tài (bằng đá) người ta tạc khuôn mặt người quá cố, thân quan tài chạm hình quần áo để dễ nhận ra phần xác của mình, vì thế nhìn quan tài có hình người không có tay chân, bên cạnh mô còn dựng tượng người chết bằng đá hoặc gỗ.

Xác ướp của một Pharaoh (Ảnh: crystalinks)

Thở sơ khai, ướp xác là một nghi táng bất khả xâm phạm của vua và Hoàng hậu. Từ khoảng 1500 năm TCN, giới quý tộc mới được phép dùng nghi táng này. Sau đó tục này lan đến những người giàu có và đến cả tầng lớp bình dân. Tuy nhiên, trong tục này cũng có phân biệt đẳng cấp: Vua chúa dùng kỹ thuật ướp phức tạp nhất, sau đến giới quý tộc và nhà giàu, tất nhiên phải trả một khoản tiền lớn, còn tầng lớp bình dân thì không phải trả tiền nhưng kỹ thuật ướp đơn giản nhất bằng dung dịch kiềm tính, và trát một lớp vôi bên ngoài.

Năm 1996, ở gần vùng El Bawiti phát hiện khoảng 10.000 xác ướp có niên đại 300 năm TCN đến 300 sau CN. Viện Bảo tàng Ai Cập ở Cairo hiện đang trưng bày xác ướp 26 Pharaoh cách chúng ta khoảng 4.000 – 5.000 năm nhưng tình trạng các xác vẫn rất tốt.

Gần đây, các nhà khảo cổ Nhật Bản khai quật một xác ướp nguyên vẹn trong một ngôi mộ chưa bị xâm hại ở Nam Đaso, Ai Cập. Ông Sakugi Yosimura, nhà nghiên cứu hàng đầu Đại học Oaxeda, Tokyo cho biết, xác người đàn ông này được ướp trước triều đại Pharaoh Tulankhamen (khoảng 1336 – 1327 TCN).

Người Ukraina và châu Âu có cách ướp xác riêng của mình hay học của người Ai Cập? Câu hỏi này hiện vẫn chưa có lời giải đáp thỏa đáng. Nhưng người ta thiên về giả thiết thứ hai bởi thời Cổ đại, phương Đông và phương Tây với hai nền văn minh rực rỡ đã có sự giao lưu. Người Phenixi (Liban ngày nay) đã đi lại buôn bán khắp Địa Trung Hải từ TK XI TCN; đến TK VI TCN.

Các nhà khoa học Hy Lạp cổ đại Pitago, Talet đã đi du lịch Ai Cập, Lương Hà; TK V TCN nhà sử học Hy Lạp Herodot đi du lịch nhiều nơi ở phương Đông. Cuối TK IV TCN, Alexandre Makedonia chinh phục phương Đông (đến tận tây bắc Ấn Độ) gọi là thời kỳ Hy Lạp hóa (334 – 30 TCN) và hình thành những quốc gia Hy Lạp hóa trong đó có Ai Cập. Có lúc Ai Cập chỉ là một tỉnh của La Mã.

Thời kỳ Trung đại, châu Âu suy thoái nên lạc hậu hơn phương Đông về mọi mặt. Nhà nước Arập thành lập từ TK VII, đến TK VIII trở thành một đế quốc rộng lớn trải dài trên ba châu Á, Âu, Phi từ lưu vực sông Indus đến Tây Ban Nha và là cầu nối giữa các nền văn minh Ấn Độ, Trung Quốc, Tây Âu nên việc học tập, trao đổi lẫn nhau những thành tựu khoa học, trong đó có cách ướp xác là một tất yếu. Do phát động của giáo hoàng La Mã, từ TK XI – XIII các nước Tây Âu đã có 8 cuộc viễn chinh phương Đông bởi những kỵ sĩ trên áo có hình cây thánh giá. Các cuộc thập tự chinh cũng là một cầu nối khác cho văn minh Đông – Tây.

Tuy nhiên, ở nước Nga xưa kia có một cách ướp xác hoàn toàn khác với phương pháp truyền thống do nhà khoa học, bác sĩ Vyvodxev phát minh sử dụng chất hóa học, đó là các chất Glycerin, acid Phenic, cồn và long não.

Cho đến nay, phương pháp này mới chỉ phát hiện được duy nhất một xác ướp là nhà phẫu thuật Nga nổi tiếng thế giới N.I.Pirogov. Xác ướp nhà phẫu thuật đã qua 124 năm và chỉ được bảo quản sơ sài trong hầm mộ một nhà thờ nhỏ ở ngoại ô Vinxina, dù khuôn mặt và hai bàn tay của ông để hở trong không khí nhưng màu sắc hầu như không biến đổi.

Điều đặc biệt là các phủ tạng của Pirogov vẫn được giữ nguyên trong cơ thể? Thế nhưng, hiện thời vẫn chưa biết được tỉ lệ các chất mà Tiến sĩ Vyvodxev đã pha chế thành dung dịch ướp và cách xử lý cũng như những cách bảo vệ xác mà ông đã sử dụng

Ở Việt Nam, nhiều người đã biết đến hai pho tượng giáp cốt ở chùa Đậu, Thường Tín, Hà Tây, là xác ướp để trong môi trường không khí bình thường chịu nhiều tác động thường xuyên và lâu dài của nhiệt độ, độ ẩm không khí, nghĩa là điều kiện bảo quản xác khó nhất. Những pho tượng xác ướp như thế này có thể thấy ở Tây Tạng, Nhật Bản, Việt Nam thường là di cốt những nhà sư chân tu.

Năm 2005, khi khai quật ở cánh đồng đào Nhật Tân, Hà Nội đã mục sở thị một xác ướp khô nhưng vẫn nguyên vẹn sau 10 ngày lộ thiên chịu tác động của nắng mưa. Dù tấm thiên đã bị phá, nước đã vào quan tài nhưng xác ướp cách chúng ta khoảng 200 năm vẫn khô quắt, nguyên vẹn cả nội tạng, râu tóc; quần áo, chăn gối, vải chèn vẫn còn giữ được màu trắng. Đặc biệt là từ những đồ liệm này bay ra một mùi thơm và còn lưu lại rất lâu. Các nhà khảo cổ Việt Nam đã lập hồ sơ 75 ngôi mộ xác ướp nhưng chưa có điều kiện

khai quật. Họ cho rằng, cách ướp xác thường được sử dụng ở Trung Quốc và Việt Nam là phương pháp ngâm xác vào dung dịch ướp và cũng là trong môi trường yếm khí (không có không khí).

Xác ướp khai quật ở Nhật Tân (Hà Nội) sau 10 ngày lộ thiên ngâm nước vẫn còn nguyên vẹn. (Ảnh: CAND)

Cốt lõi của phương pháp ướp này là làm cơ thể trở thành môi trường vô khuẩn. Khi người được ướp xác hấp hối thì cho uống thuốc hồi dương (chủ yếu là quế chi) để nhiệt độ cơ thể giảm chậm trong một thời gian sau khi chết và hạn chế vi khuẩn đường ruột. Lúc ngừng thở sẽ đổ khoảng một lít rượu nếp mạnh vào miệng để sát khuẩn đường tiêu hóa. Người ta cho rằng rượu có tác dụng giữ cho mô cơ thể không bị phân hủy. Người quá cố được tắm bằng nước ngũ vị hương nhằm diệt khuẩn trên da, rồi mặc quần áo tắm hương liệu, liệm bằng nhiều lớp vải lụa để tránh không khí tác động và nhập quan rất nhanh. Áo quan phải ghép rất kín và sơn trong ngoài để lượng không khí trong áo quan thấp nhất. Trong quan tài ngôi mộ Nhật Tân có dịch màu xanh đen xin được cho là dung dịch ướp. Cách ướp này thường sử dụng tinh dầu mà ngày nay phân tích biết là tinh dầu

thông, bạch đàn, khuynh diệp, những chất lưu giữ mùi thơm rất lâu. Những phát hiện trên đã khẳng định người Việt Nam xưa đã nắm được kỹ thuật ướp xác hoàn hảo và tinh tế. Chỉ tiếc là hiện các nhà khoa học chưa tìm được bằng chứng về nguồn gốc và bí mật thuật ướp xác của người Việt.

Những xác ướp tự nhiên dưới góc nhìn pháp y

Ở thành phố Guanajuato, Mexico có một nghĩa địa lưu giữ 117 xác chết khô đét như được ướp, xác chết cách chúng ta nhất khoảng 140 năm. Những xác chết này không hề được ướp mà chôn cất bình thường. Nhưng do khí hậu ở đây rất khô và trong đất có rất nhiều chất khoáng, nên xác chôn không hề phân hủy mà teo quắt lại và rất rắn. Dân chúng lấy nơi đây để mai táng những ai không muốn trở về “cát bụi”. Hiện tượng này có thể giải thích đầy đủ là do khí hậu khô nóng, đất có nhiều khoáng chất là môi trường mà vi khuẩn không thể hoạt động được. Vì thế xác không bị phân hủy mà dần khô đét lại.

Một xác ướp tại thành phố Guanajuato, Mexico (Ảnh: rayjeanne)

Các nhà pháp y gọi những trường hợp này là xác tượng hóa (mummification). Tuy nhiên, ở vùng khí hậu nhiệt đới gió mùa nhiệt độ và độ ẩm cao như Việt Nam vẫn có không ít những xác chết sau 3 năm chôn cất thông thường hoặc lâu hơn vẫn còn nguyên vẹn phần mềm mà nhân dân thường gọi là mả kết, và hiện tượng này được gán cho những ý nghĩa không đúng theo quan niệm mê tín của mình.

Khi người chết được chôn cất theo phương pháp truyền thống xưa nay, nếu nhiệt độ, môi trường thuận lợi, các loại vi khuẩn có sẵn trong cơ thể, trong đất sẽ sinh sôi rất nhanh và phần mềm của xác là nguồn dinh dưỡng lý tưởng để chúng phát triển. Nơi chôn cất nhiều nước thì phần mềm càng tiêu biến nhanh. Tuy nhiên, nếu vùng đất mai táng có

nhiều ion natri, kali, canxi, manhê, mangan, sunfat... ngoài việc có tác dụng sát khuẩn trong đất, các ion này ngấm vào cơ thể và liên kết với chất glycerin, axit béo phân hủy từ mỡ để thành xà phòng gọi là hiện tượng xà phòng hóa.

Hầu hết các xác đều có hiện tượng này nhưng vì chất xà phòng ít, không đủ để ngăn cản tác động phân hủy của vi khuẩn, cuối cùng chỉ còn lại phần cứng. Một số ít xác xà phòng hóa mạnh toàn bộ nên cơ thể trở thành môi trường sát khuẩn hữu hiệu. Da xác có màu vàng, cứng, khó cắt, mùi khó chịu. Vai trò phân hủy phần mềm rất cần thiết và duy nhất chỉ có vi khuẩn làm được không còn ý nghĩa. Vì thế sau ba năm thay áo cho người chết thấy vẫn còn nguyên vẹn.

Tương tự, ở vùng núi đá vôi có hiện tượng xác hóa đá mà vai trò chính là ion canxi và sunfat. Nếu chôn cất ở nơi cao, khô nóng xác cũng phân hủy rất chậm... Người giám định pháp y thấy được giá trị bảo tồn những thương tích, bệnh lý ở các xác dạng này để tính toán có nên khai quật giúp cho điều tra vụ án? Còn người dân giải thích hiện tượng bằng quan niệm mê tín của mình!